

5. Az ómagyar kor magánhangzó- rendszere és változásai

2. A veláris *j* problematikája

1. Bevezetés

hangtörténet mítosza:

ősmagyar, ómagyar nyelvben volt veláris *j*

DE!

azok a jelenségek, amik miatt feltételezik, enélkül is magyarázhatók >

- mik ezek a jelenségek?
- hogyan magyarázhatók?

2. A veláris *j* problematikája

1. Bevezetés

„Magyar nyelvtörténet” tankönyv (Abaffy E.)

- nem is említi azt a lehetőséget, hogy esetleg nem volt veláris *j*
- török jövevényszavak vallomására épít csak:

alap: másként viselkednek, ha bennük veláris *j* volt, és másként ha palatális *i*

> különbség volt az *j* és az *i* között a m.-ban

2. A veláris *j* problematikája

1. Bevezetés

Bárczi Géza:

különbségek valóban

de: nem olyan szabályszerűen, mint gondolták

a) nyíltabbá válás terén

b) labializáció terén

fonotaktikai szabályok akadályozzák a
veláris szavakban

2. A veláris *j* problematikája

2. Kérdések

- 2.1. Örökség-e az alapnyelv korából?
- 2.2. Magyarázható-e az ősmagyar korban idegen nyelvi hangkölcsonzással?
- 2.3. Vannak-e fonológiai érvek, amik támogatják?
 - fonológiai okok miatt ki kellett alakulnia?
 - bizonyítják-e tények a forméalétét?
- 2.4. A mai nyelv rendszere mutatja-e az egykori létét?

2. A veláris *j* problematikája

2.1. Örökség-e az alapnyelv korából?

– alapnyelvi mgh-rendszer rekonstruálása: vitatott külön vita: veláris *j*, *e* megléte?

a) volt

b) nem volt

támogatja:

uráli nyelvek mgh-fonémái 2 csoportra

a) alapmagánhangzók

b) speciális mgh-k

2. A veláris *j* problematikája

2.1. Örökség-e az alapnyelv korából?

– alapmgh-k

– gyakoribbak

– eredetibbek

↓
– alapnyelvben: nincs veláris *j*, *e*

↓
– egyes fgr. nyelvekben (zürjén): az önálló életükben

↓
Nem alapnyelvi örökség a magyar nyelvben!

> az ősmagyar kor elején nincs meg!

2. A veláris *j* problematikája

2.2. Létrejöhett-e az ősmagyar korban idegen nyelvi hangkölcsonzással?

- a) ősmagyar kor első felében?
- b) ősmagyar kor második felében? (6–9. sz.)

- magyar–török kétnyelvűség

- jellemzői:

Thomason–Kaufman-féle skála:
mérsékelt-közepes erősségű (3–4)

2. A veláris *j* problematikája

2.2. Létrejöhett-e az ősmagyar korban idegen nyelvi hangkölcsonzással?

- mérsékelt:
 - szókölcsonzás
 - hangtani átvételek az átvett szavakban
- közepes:
 - fonémarendszer átalakulását eredményezheti

2. A veláris *j* problematikája

2.2. Létrejöhetett-e az ősmagyar korban idegen nyelvi hangkölcsonzással?

feltételezhető: török hatásra megjelent a magyar hangrendszerben a veláris *j*

de: épp erre az időszakra teszik az eltűnését!

ez meglepő lenne — oka:

- ha volt ekkor veláris *i* a magyarban > a pozíciójának erősödnie kellene

2. A veláris *j* problematikája

2.2. Létrejöhett-e az ősmagyar korban idegen nyelvi hangkölcsonzással?

oka:

- a) magyar–török párhuzamos változások
- b) tipológiai hasonlóságok
- c) tör. jövevényszavakkal nagy számban érkezik veláris *j* a magyarba épp ekkor

↓
erősíteniük kellene a veláris *j* pozícióját

2. A veláris *j* problematikája

2.2. Létrejöhetett-e az ősmagyar korban idegen nyelvi hangkölcsonzással?

+1:

magyar–török intenzív kapcsolatok: fél évezred

– elég egy fonéma megjelenéséhez

– de: hogy megjelenjen és el is tűnjön, kevés

az ősmagyar kor végén sem volt veláris *j* a magyarban

2. A veláris *j* problematikája

2.2. Létrejöhett-e az ősmagyar korban idegen nyelvi hangkölcsonzással?

? török jövevényszavak, amelyekben veláris *j* volt?

> hogy kerültek be ezek a magyarba?

a) hanghelyettesítéssel

Papp I.:

szóhangsúlytól függően *i*-vel vagy *u*-val

2. A veláris j problematikája

2.2. Létrejöhett-e az ősmagyar korban idegen nyelvi hangkölcsonzással?

b) miről is van szó pontosan?

– átadó török alakban sem kell veláris j -t feltételezni — oka:

gyakori váltakozás: $i \sim j$, $j \sim u$

> i -vel, u -val vettük át!

– probl.: ahol biztosan j -s az átkerülő alak

2. A veláris *j* problematikája

2.2. Létrejöhett-e az ősmagyar korban idegen nyelvi hangkölcsonzással?

? milyen fonetikai hangértékű mgh. lehetett?

– többféle hangrealizáció az ótörökben:

i-féle, *u*-féle

> tör. *i* helyén a magyarban: *i*, *u* >

nyelvjárási hangrealizációk lehettek!

2. A veláris *j* problematikája

2.3. Támogatják-e fonológiai érvek a magyarban?

a) 4 felső nyelvállású rövid mgh.: *i, u, j, ü*

ha ezek fonémák >

közöttük oppozíciók vannak:

– palatális-veláris (*i – j, ü – u*)

– labiális-illabiális (*i – ü, j – u*)

mi mutatja az oppozíciókat?

– minimális párok

– mgh-illeszkedés

2. A veláris *j* problematikája

2.3. Támogatják-e fonológiai érvek a magyarban?

b) más nyelvbe átkerült magyar szavak:

ahol a magyarban veláris *j* volt, s az idegen átvétel ennek mutatja a jelét

m. *Csík* helynév > rom. *Ciuc* [csuk]

de: kronológiai problémák

2. A veláris *j* problematikája

2.4.

- a) Mai nyelvben jelenségek, amik *j*-val magyarázhatók?
- b) Mutatja-e valami a mai magyarban a veláris *j* egykori létét?

b) NEM!

semmi nem utal a mai hangrendszerben arra, hogy a magyarban ez a hang megvolt \longleftrightarrow

2. A veláris *j* problematikája

2.4.

b) Mutatja-e valami a mai magyarban a veláris *j* egykori létét?

de: 1-1 hang bekerülése, kiesése hosszú időre nyomot hagy!

– hangtani sajátosságokban

– morfológiai sajátosságokban

j kapcsán nincsenek ilyen anomáliák!

2. A veláris *j* problematikája

2.4.

a) Mai nyelvben jelenségek, amik *j*-val magyarázhatók?

rendhagyó eset:

hangrendi illeszkedésnek ellentmondóan
viselkedő szavak:

díj – *díja-k, díjban*

gyík – *gyíko-k, gyíkról*

híd – *hida-t, hídról*

2. A veláris *j* problematikája

2.4.

a) Mai nyelvben jelenségek, amik *j*-val magyarázhatók?

víg

– *viga-d, víga-n*

zsír

– *zsíro-s, zsírral*

magas hangrendű

(benne *i, í* hang)

toldalékoláskor veláris told.

(és a tövéghangzó is veláris)

oka: ezekben a szavakban veláris *j* volt!

